

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.013.42:316.61

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Акіншева І.П.

Дана стаття розкриває поняття політичної соціалізації в сучасній педагогічній науці. Політична соціалізація за своїми сутнісними характеристиками, змістом, психологічними механізмами, етапами, педагогічними технологіями становить процес, аналогічний загальному процесу соціалізації особистості. Суть політичної соціалізації полягає у формуванні якостей, цінностей, необхідних для адаптації до даної політичної системи і виконання певних політичних ролей.

Ключові слова: соціалізація, політична соціалізація, політичні орієнтації, політичні теорії.

Данная статья раскрывает понятие политической социализации в современной педагогической науке. Политическая социализация за своими сущностными характеристиками, содержанием, психологическими механизмами, этапами, педагогическими технологиями составляет процесс, аналогичный общему процессу социализации личности. Сущность политической социализации заключается в формировании качеств, ценностей, необходимых для адаптации к данной политической системе и выполнению определенных политических ролей.

Ключевые слова: социализация, политическая социализация, политические ориентации, политические теории.

The article expounds the concept of political socialization in the modern pedagogical science. The process of political socialization is similar to the general process of socialization in its essential characteristics, content, psychological mechanisms, stages, and pedagogical technologies. The essence of political socialization is in the formation of qualities and values, necessary for adaptation to the given political system and performance of certain political roles.

Key words: socialization, political socialization, political orientations, political theories.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що зміни, які відбулись у соціально-економічній галузі української держави, закономірно привели до суттєвих перетворень у політичній структурі суспільства: змінилася ідеологічна система, суспільно-політичні інститути, відносини, принципи політичного життя. Змін зазнали й глибинні основи політичної свідомості та поведінки людей – соціально-психологічна галузь, яка довгі десятиліття формувалася в умовах жорсткої ідеологічної системи. У цих умовах політична соціалізація учнів, яка є важливою складовою частиною загально-соціалізаційного процесу, стала однією з актуальних соціальних проблем. Від правильності й ефективності її розв'язання залежить не тільки морально-

етичний стан суспільства, але і його спокій та політична стабільність.

У політично організованих суспільствах людина завжди вільно чи невільно залучена до системи політичних стосунків, є носієм політичної культури. Перманентний процес залучення людини до політичної системи, формування в неї певного ставлення до влади та політичної активності на ґрунті засвоєння змісту політичної культури суспільства й самостійного осмислення сутності соціального буття одержав назву політичної соціалізації.

Політична соціалізація є однією зі складових загального процесу соціалізації людини. Процес залучення індивіда до політичної системи завжди відбувається в контексті його залучення до системи

суспільних стосунків у цілому. Засвоюючи через соціальне спілкування й виховання та розвиваючи в міру індивідуальних здібностей соціально-культурний досвід, індивід засвоює й розвиває навички, знання, норми, цінності і традиції політичної системи.

У традиціях вітчизняних психолого-педагогічної й соціологічної наук проблеми політичної соціалізації розглядалися в основному через проблеми політичного виховання, політичного навчання й освіти. У дослідженнях В.Байкової, В.Васильєва, Д.Гілязітдинова, А.Деркача, П.Позднякова, Ф.Шереги, А.Яковлева та ін. аналізувалися канали й механізми політичної пропаганди й агітації, їх результативність, вплив на формування політичних переконань.

Окремі аспекти політичної соціалізації достатньо широко представлено в науковій літературі. Філософсько-соціологічні аспекти відображено в працях А.Бандури, Н.Недікова, Д.Істона, Б.Скінера, Е.Швачко та ін. Політологічні проблеми висвітлено в роботах С.Рощина, С.Разуваєва, В.Павловського, Е.Головахи, В.Пухляка, С.Макеєва, А.Надточія, Е.Шестопада. Питання політичного виховання розкрито в дослідженнях Н.Гаврилова, І.Жадан, О.Кожем'якіна, Л.Лепіхова, С.Максименко. Однак при всьому розмаїтті політичної проблематики педагогічна її складова виглядає найменш розробленою, особливо щодо умов сьогоdnішнього дня.

Мета даної статті – вивчення поняття політичної соціалізації в сучасній педагогічній науці.

Стрімке поширення новоутвореної термінології ми пов'язуємо з тим, що з др. пол. ХХ ст. у дослідженнях з класичної соціалізаційної проблематики утвердилася думка, що понятійний простір, утворений терміном “соціалізація”, охоплює загальні й специфічні особливості. Наслідком стала поява значної кількості досліджень, присвячених політичній, етнокультурній, статево-рольовій, етнічній та іншим видам соціалізації.

Визначення сутнісних особливостей політичної соціалізації учнів вимагає з'ясування специфіки загального соціалізаційного процесу. Інакше кажучи, не можна виявити особливості політичної соціалізації, не визначившись із загальним трактуванням соціалізації в сучасній педагогічній науці [1, с. 7].

Соціальна педагогіка розглядає соціалізацію як процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства, внаслідок взаємодії людини із стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами її життя на всіх вікових етапах [2, с. 9].

Докторське дослідження С.Савченко показало, що сьогodні соціалізацію слід розглядати як: а) багато-складний і багатофакторний процес набуття індивідом людських властивостей і якостей, спрямованість яких визначається конкретною соціальною ситуацією; б) явище, сутнісні характеристики якого забезпечують суб'єкт-суб'єкту єдність особистості, що виражається в одночасному засвоєнні й відтворенні соціальних цінностей і норм; в) соціокультурний феномен, який характеризується незмінністю психологічних механізмів і їх неповторністю у контексті становлення конкретної людської особистості; г) рушійну силу, що активізує процеси самоперетворення, які відбуваються на фоні змін соціокультурного середовища;

г) соціально-педагогічне поняття, яке відображає хід соціального формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі; д) невід'ємну частину цілісного навчально-виховного процесу в усіх типах навчальних закладів у системі освіти України [5, с. 10].

Важливим і цікавим є твердження В.Москаленко про те, що поняття “формування особистості” відображає процес становлення й розвитку особистості з точки зору зародження, складання, набуття довершеності й зрілості її особистісних рис, тоді як поняття “соціалізація” фіксує не тільки процес складання, становлення, але й розвиток зрілих форм соціальності індивіда, їх модифікацію в ході включення особистості в систему нових зв'язків і залежностей” [3, с. 17].

Вивідним загального поняття “соціалізація” є термін “політична соціалізація”, який у 50–60-ті рр. ХХ ст. міцно входить до наукового політологічного лексикону. Свідченням тому є його широке використання в працях Г.Алмонда, С.Верби, Р.Зігель, Д.Істона, Р.Гесса, П.Шарана, Г.Хаймена. Саме з іменем останнього пов'язане безпосереднє використання терміна в праці “Політична соціалізація”, яка вийшла друком у 1959 р.

Американський політолог Ф.Грінштейн стверджує, що використання цього поняття можливе в таких ситуаціях:

- 1) під час вивчення політичних орієнтацій у дітей;
- 2) під час вивчення норм і правил, які переважають у суспільстві;
- 3) під час вивчення впливу різноманітних політичних теорій на громадян у будь-якій стадії їх життєвого циклу;
- 4) у ході спостережень за діяльністю інститутів соціалізації, які є своєрідними каналами впливу суспільства на людину [1, с. 11].

Більшість дослідників трактують політичну соціалізацію як форму політичного розвитку особистості, як процес активного засвоєння індивідом ідеологічних і політичних цінностей і норм, які панують у конкретному суспільстві. При цьому часто опускається власне психолого-педагогічний аспект, який відображає процес перетворення цих норм і цінностей в усвідомлену суб'єктом систему власних політичних установок, що визначають позиції й поведінку особистості в політичній системі суспільства. Таке трактування соціалізації багато в чому збігається з цілями цілеспрямованого державного виховання, яке не тільки направлене на відтворення панівних політичних цінностей, але й переслідує цілі формування особистості. Внаслідок цього соціалізацію часто плутають із цілеспрямованим політичним чи громадянським вихованням.

Оцінюючи суму знань, накопичених у вивченні політичної соціалізації, зазначимо: незважаючи на те, що багато робіт відображають уявлення й дух свого часу, у них міститься чимало важливих загально-теоретичних положень, які зберігають своє значення до сьогodні.

Неважко помітити, що у разі визначення контексту, в якому можливе використання терміна “політична соціалізація”, на наш погляд, упущено соціально-педагогічний аспект, який передбачає, що сьогodні говорити про соціалізаційний процес без

визначення педагогічних механізмів управління ним неможливо.

Необхідно мати на увазі, що політична соціалізація виконує ряд найважливіших функцій:

- 1) визначає політичні цілі й цінності, до яких йде і яких прагне досягти індивід через політичну участь;
- 2) формує вистави про прийнятні способи політичної поведінки, про доречність тих або інших дій у конкретній ситуації;
- 3) визначає відношення індивіда до навколишнього середовища й політичної системи;
- 4) виробляє певне відношення до політичної символіки;
- 5) формує здатність до пізнання навколишнього світу;
- 6) формує переконання й відносини, що є "кодом" політичного життя.

Виділяються різні типи політичної соціалізації: пряма й непряма (первинна й вторинна). Пряма соціалізація – це безпосереднє придбання політичних знань і установок. Непряма соціалізація – це свого роду "проекція" рис характеру, раннього дитячого досвіду, безпосереднього оточення особистості на формування політичних установок. Так, наприклад, установки дитини стосовно життя батька, що формуються в ранні періоди, можуть бути надалі трансформовані у відносини до політичних об'єктів (президентові, парламенту, суду, партії та ін.) [4].

Політична соціалізація особи здійснюється у декілька етапів.

На першому з них – етап політизування – у дітей під впливом оцінок батьків, їх відносин і реакцій формуються перші уявлення про світ політики.

Другий етап – персоналізація. У цей період сприйняття влади персоніфікується. Зразками влади стають, наприклад, фігури президента, прем'єр-міністра або поліцейського.

На третьому етапі – етапі ідеалізації – найважливішим політичним фігурам приписуються певні якості і на цій основі утворюються стійкі емоційні відносини до політичної системи.

Четвертий етап, що отримав назву інституційного, характеризується переходом від персоніфікованого сприйняття політики до абстрактнішого. На цій стадії закладаються уявлення про інститути влади.

Більшість авторів спільні в думці, що політична соціалізація може бути предствалена різними віковими періодами. У цьому випадку простежується досить тісний зв'язок із загально соціалізованим процесом, у якому виділяється кілька стадій. У політичній соціалізації виділяють зазвичай чотири основних етапи: 1) від народження до вступу в школу; 2) час навчання в школі; 3) період трудової діяльності; 4) після завершення трудової діяльності [6, с. 496].

Кожному з окреслених етапів відповідає група завдань, покликаних сформувані в людині певні політичні знання й уміння. Так, першому відповідає завдання ідентифікації з певною політичною спільнотою – державою, нацією. Для періоду навчання характерне засвоєння специфічних політичних знань і вмінь, формування почуття патріотизму й відповідальності перед суспільством. Період трудової діяльності передбачає активну участь особистості в політичному житті, виконання різноманітних політичних ролей: виборця активного політичного діяча, лідера, опозиціонера та ін. Нарешті, для етапу після трудової соціалізації характерне згасання політичної активності, перенесення акценту на пасивні форми вияву інтересу до політики [1, с. 22].

Соціально-педагогічна специфіка дослідження політичної соціалізації зумовлює її розуміння як різновиду характерних процесів пізнання, спілкування, оволодіння навичками практичної політичної діяльності. По суті, кожний політичний лідер, і студентський у тому числі, з позицій соціалізаційної теорії розглядається як виконавець певної соціальної ролі, яка тим краще виконана, чим більш професійно він до неї підготовлений.

З позицій теорії політичної соціалізації в цьому визначенні містяться найважливіші її характеристики: 1) вказівка на те, що процес засвоєння соціального, у тому числі й політичного досвіду, відбувається шляхом включення індивіда в суспільно-політичні зв'язки; 2) думка про те, що не можна успішно політично соціалізуватися поза активною політичною діяльністю, не вступаючи у взаємодію з політичним середовищем.

Подальші перспективи розробки даної проблеми полягають у вивченні основ політичної соціалізації учнів у контексті збереження цінностей політичної культури.

Література

1. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Куріло. – К. : Генеза, 2004. – 220 с.
2. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи / А. Й. Капська, О. В. Безпалько. – К., 2002. – 164 с.
3. Москаленко В. В. Социализация личности (философский аспект) / В. В. Москаленко. – К. : Вища школа, 1986. – 199 с.
4. Політична соціалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в поза навчальній діяльності в умовах регіональному простору : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук / Савченко С. В. – Л., 2004. – 41 с.
6. Шляхун П. П. Політологія / П. П. Шляхун. – К. : Либідь, 2002. – 576 с.